

MŰ & SZERZŐ

fiatal kutatók konferenciája

TANULMÁNYKÖTET

Budapest

2011

A kötet megjelenését
az
ELTE BTK Hallgatói Önkormányzat,
a
Centre des Hautes Études de la Renaissance
és
A magyar barokk irodalom doktori program
támogatta.

SZERKESZTŐK

Bartók Zsófia Ágnes
Dobozy Nóra Emőke
Förköli Gábor
Lovas Borbála
Nádor Zsófia
Szilágyi Emőke Rita

Borítóterv: Hegyi Gábor
Tördelés: Kiss Béla

ISBN 978-963-284-486-2 (online kiadás)

Kiadják a Mű & Szerző konferencia szervezői.
Megjelent az ELTE BTK
Régi Magyar Irodalom Tanszéke által elindított
ARIANNA sorozat negyedik köteteként.
A sorozat felelős kiadója Orlovsky Géza.
A nyomdai munka a Globál Kft. gondozásában készült.

Bartók Zsófia Ágnes

A karthauziak 15–16. századi könyvei és az *Érdy-kódex* forrásai

A Karthauzi Névtelen kompilációs módszerének egyéni sajátosságait akkor ismerhetjük meg, ha a lehető legpontosabban feltárjuk az *Érdy-kódex* forrásanyagát. Bán Imre a Karthauzi Névtelen műveltségéről szóló monográfiájában¹ a szövegben név szerint hivatkozott szerzőket gyűjti össze, amivel azt sugallja, hogy e hivatkozott művek valóban szerepelhettek a Karthauzi Névtelen könyvtárában. A korban legtöbbet használt könyvekre vonatkozó adataink azonban cáfolják, hogy a prédikációgyűjtemények összeállítói rendelkeztek volna olyan szerzők munkáival, mint Arisztotelész, Platón, Seneca vagy Mohamed. A hivatkozott szerzők helyett tehát inkább arra kell koncentrálnunk, hogy milyen könyvekhez férhetett hozzá a Karthauzi Névtelen.

A prédikációk szerkesztéséhez a szerzők különféle prédikációs segédkönyveket használtak, amelyek tartalmi hasonlósága miatt – Bárczi Ildikó szavaival² élve – feltételezhetünk egy virtuálisan egységes hagyományt, amely az újrafogalmazás műveletében manifesztálódik. A prédikációszerző a forrásszöveget aktuális céljai szerint formálta át, de ezt úgy tette, hogy ez az új szöveg is az egységes hagyományt reprezentálta. Az *Érdy-kódex* összeállításához felhasznált prédikációs segédkönyvek közül a szakirodalom legkorábban Temesvári Pelbárt prédikációira, a *Legenda aureára* és a *Catalogus Sanctorumra* irányította a figyelmet.³ A feltárt források listája azóta bővült, és egyre jobban ismerjük a Karthauzi Névtelen szerkesztői módszereit is. Ebben az előrelépésben fontos szerepe volt a Bárczi Ildikó által elindított *Sermones compilati* nevű kutatócsoport munkájának. A kutatócsoport az *Érdy-kódex* internetes kritikái kiadásának előkészítésével foglalkozik, amelyhez én most egy könyvtörténeti adalékkal szeretnék hozzájárulni. Készítettem két adatbázist, amelyek a kutatócsoport eddigi munkái mellett a *sermones.elte.hu* című honlapon lesznek elérhetőek. Az egyik azoknak a könyveknek az adatait tartalmazza, amelyekről tudjuk, hogy a magyarországi karthauziak birtokában voltak a rend Magyarországon való letelepedésétől kezdve körülbelül az *Érdy-kódex* megírásának idejéig. A másik adatbázisban a seitzi karthauzi kolostor köteteinek adatai szerepelnek, a kolostor alapításától a 16. század végéig. Seitz a magyarországi kolostorokhoz hasonlóan a felső-németországi rendtartomány-

1 BÀN Imre, *A Karthausi Névtelen műveltsége*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1976.

2 BÁRCZI Ildikó, *Virtuális könyvtár a késő középkori Magyarországon = A magyar irodalom története*, I, főszerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Bp., Gondolat Kiadó, 2007, 159.

3 HORVÁTH Cyrill, *Középkori legendáink és a Legenda Aurea*, Bp., 1911, 12–20.; HORVÁTH Cyrill, *Temesvári Pelbárt és codexeink*, Budapesti Szemle 19 (1891), 383–400.; *Uo.* 20 (1892), 21–43.; VARGHA Damján, *Codexeink legendái és a Catalogus Sanctorum*, Bp., Szent István Társulat, 1923.

hoz tartozott, így az ott élő szerzetesek szoros kapcsolatot ápolhattak a magyar karthauziakkal. Kolostoraink többsége seitzi alapítású volt: Lehnice, Menedékszirtre, és valószínűleg Lövdre is Seitzből érkeztek az első karthauzi szerzetesek, egy ideig pedig ott tartották a karthauzi rend általános káptalanjait, amikor is Seitz szintén közvetlen hatással lehetett a magyar kolostorok életére.

A kolostorok könyvtárának összetételét befolyásolta, hogy az ott élő szerzetesek milyen szerzetesrendbe tartoztak. Az egyes rendeknek voltak tipikus, csak rájuk jellemző könyvek, amelyek tartalmazták saját liturgikus szokásaikat, rendi törvényeiket, reguláikat, a rendi rendelkezések pedig szabályozták a szerzetesek könyvhöz való viszonyát. A karthauzi rendben a könyveknek fontos szerep jutott. Guigo, a rend törvényhozója szabályzatában a következőket írja: „a könyveket mint lelkünk állandó táplálékát gondosan őrizzük, s ha már szóval nem hirdetjük Isten ígését, tegyük azt legalább kézzel, az írás által”.⁴ Némasági fogadalmuk miatt tehát a prédikálás helyett könyvek másolásával hirdették Isten ígését. Mivel ez a szabályzat a rend valamennyi kolostorára vonatkozott, feltételezhetjük, hogy nálunk is hasonló szerepe lehetett a könyveknek a szerzetesek életében, ezért a magyarországi kolostorokban ugyanúgy másolhatták és köthették a könyveket, mint más országok kolostoraiban.

Tizenhét könyvtárról van tudomásunk, ahol olyan kéziratokat, nyomtatványokat vagy fragmentumokat őriznek, amelyek a magyarországi karthauziak birtokában voltak a vizsgált időszakban. A legtöbb fennmaradt magyarországi karthauzi kötet az ELTE Egyetemi Könyvtárában van, legalább tizennyolc kötet van a turócszentmártoni Szlovák Nemzeti Könyvtárban, hét az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban, négy pedig a Széchényi Könyvtárban. A többi könyvtár egy-két könyvet őriz. A magyarországi karthauzi könyvek összegyűjtésénél elsődleges forrásom a *Bibliotheca Hungarica* három kötete volt,⁵ amelyet kézirat- és ősnymtatvány-katalógusok⁶ adataival egészítettem ki, illetve összevettem a karthauziak könyveit tárgyaló magyar szakirodalommal.⁷ Ezen kívül a külföldi szakirodalomból is merítettem, ugyanis a karthauziak történetével és kultúrájával foglalkozó sorozat, az *Analecta Carthusiana* két cikkében is találtam olyan könyvcímeket, amelyek a magyar szakirodalomban nem bukkantak fel. A seitzi kolostor legtöbb kötetét ma a Grazi Egyetemi Könyvtárban és az Osztrák Nemzeti Könyvtárban őrzik, így a seitzi kolostor táblázatának forrásai főként ennek a két könyvtárnak a kézirat- és ősnymtatvány-katalógusai voltak.⁸ E for-

4 MADAS Edit, MONOK István, *A könyvkultúra Magyarországon: A kezdetektől 1800-ig*, Bp., Balassi Kiadó, 2003, 59.

5 CSAPODI Csaba, CSAPODINÉ GÁRDONYI Klára, *Bibliotheca Hungarica: Kódexek és nyomtatott könyvek Magyarországon 1526 előtt*, I–III, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Közleményei, 1994.

6 *Catalogus codicum latinorum medii aevi Bibliothecae Universitatis Budapestinensis*, Péter TÓTH, Bp., 2008. www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/budapest_07_04.pdf, [2011. 07. 12.]. *Catalogus Incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*; I–II, ed. Géza SAJÓ, Erzsébet SOLTÉSZ, Bp., OSZK, 1970.

7 DEDEK Crescens Lajos, *A karthausiak Magyarországon*, Bp., szerzői kiad., 1889. FODOR Adrienne, *Die Bibliothek der Karthause Lechnitz in der Zips vor 1500: Geschichte und Buchbestandsrekonstruktion = Armarium*, hrsg. von Piroška DEZSÉNYI-SZEMZŐ, László MEZEY, Bp., Akadémiai Kiadó, 1976, 49–70. Lásd még: 14. jegyzet.

8 Anton KERN, *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Graz: Band 3. Nachträge und Register*, zusammengestellt von Maria MAIROL, Wien, Georg Prachner Verlag, 1967. <http://www.manuscripta->

rások adatait a Szlovén Nemzeti Galéria egy 2006–2007-es kiállításának katalógusával egészítettem ki, melybe a katalógus összeállítója, Nataša Golob a seitz-i kolostor középkori könyvtárának kéziratait gyűjtötte össze.⁹

A magyarországi könyvek adatait tartalmazó adatbázisom 309 tételt tartalmaz, amely több mint 136 kötetet takar. A 309 mű közül 175 kéziratban található, 108 nyomtatvány, a többihez pedig nincs adatunk. A seitz-i könyvtár adatbázisa 542 tételből áll, ami 136 kötet műveit tartalmazza: 524 kéziratot és 18 nyomtatványt. A magyar könyvek táblázata tartalmazza a könyvet egykor birtokló kolostor nevét, a ma is meglevő kötetek esetében a jelzetét, a kötetben található szerzőket és címeket, illetve hogy a mű kéziratban vagy nyomtatványban volt-e a karthauziak birtokában. „A karthauziaknál való meglétének bizonyítéka” elnevezésű oszlop a karthauziak használatára utaló adatokat tartalmazza, mint például a tulajdonosbejegyzés, a kötés vagy a benne talált szövegek. Ha van adat a tulajdonosbejegyzés időpontjáról, azt külön jelzem. A nyomtatványoknál szerepel a nyomtatás ideje, a kéziratoknál a másolás ideje, illetve ha csak közvetett adatunk van egy könyvről, akkor az, hogy abban a közvetett forrásban milyen évszámot kötnek az általuk megnevezett kötetekhez. Emellett ebben az esetben az is szerepel, hogy a közvetett forráshoz milyen évszám kapcsolódik. Bizonyos esetekben a könyvek provenienciájának meghatározása a kötés alapján történt, ezért ha rendelkezünk adattal a karthauzi kötés dátumáról vagy a könyv másolóinak, esetleg bekötőjének személyéről, akkor azok is szerepelnek a táblázatban.

Ezen kívül bekerült a táblázatba a kötet *Bibliotheca Hungaricá*ban levő sorszáma, illetve az ősnymtatványok esetében a Sajó–Soltész-féle *Catalogus incunabulorum*ban szereplő jelzete. Bizonyos esetekben megjelöltem, hogy milyen jellegű műről van szó (pl. liturgikus, kánonjogi, teológiai), illetve hogy hozzáférhető-e digitalizált változata az interneten. Ezen kívül, ahol csak lehetett, a fontosabb szakirodalmat is megjelöltem. A seitz-i adatbázis ennél kevesebb kategóriát tartalmaz: a jelzet, a szerző és a cím magadása után az szerepel, hogy kézirattal vagy nyomtatvánnyal van-e dolgunk, illetve hogy a kötet Seitzben való meglétének milyen bizonyítékai vannak, mikori a tulajdonosbejegyzés, és hogy mikor írták vagy nyomtatták a könyvet. A Grazi Egyetemi Könyvtár számos kéziratát digitalizáltatta, melyeknek linkjét beillesztettem a táblázatba.

mediaevalia.de/hs/katalogseiten/HSK0514c_a003_jpg.htm, [2011. 07. 12.]; Universitätsbibliothek Graz Inkunabelkatalog, <http://www-classic.uni-graz.at/ubwww/sosa/inku/index.php>, [2011. 07. 12.]; *Tabulae codicum manu scriptorum praeter graecos et orientales in Bibliotheca Palatina Vindobonensi asservatorum*, ed. Academia Caesarea Vindobonensis, Wien, Gerold, 1864–1899. <http://www.manuscripta-mediaevalia.de/hs/kataloge/HSK0751a.htm>, [2011. 07. 12.]; Inkunabelkatalog – ÖNB-INK, http://aleph.onb.ac.at/F/SDYEBGXD2TFIM12RAMXPSVIVMTTL3BCJB9RPAR35FYECBKUGXY-09362?func=file&file_name=login, [2011. 07. 12.].

⁹ Nataša GOLOB, *Srednjeveški rokopisi iz Žižke kartuzije (1160-1560)*, Ljubljana, Narodna Galerija, 2006. A kiállítás honlapja: http://www.ng-slo.si/default.asp?k=razstava_dogodek&rid=167 [2011. 09. 30.] A seitz-i kéziratokról: Uő, *Pojasnilo k razvidom srednjeveških rokopisov in fragmentov v Sloveniji in iz slovenskih zbirk*, Zbornik za umetnostno zgodovino: Archives d'Histoire de l'Art, 1999, 133–170.; Uő, *Srednjeveški rokopisi in fragmenti iz slovenskih provenienc v tujini (2): Nekateri rokopisi iz kartuzije Žižce, hranjeni v Avstriji*, Zbornik za umetnostno zgodovino: Archives d'Histoire de l'Art, 2000, 149–176.

A középkori Magyarországon hat helyen volt karthauzi kolostor: Menedékszirten, Lehnice, Lövdön, Tárkányon, Váradhegyfokon és Ercsin. Az utóbbi két kolostor nagyon rövid ideig volt a karthauziak kezén, és nem is maradt ránk adat a könyveikről, ezért ezek nem szerepelnek a táblázatban. A másik négy kolostor közül háromból maradtak fenn kötetek, a negyedik könyvtárának gyarapodásáról pedig egy feljegyzés tanúskodik. A szerzetesek a kolostoron belül önálló kis házakban laktak, és mindenki ott végezte magában a nappali órákat és a misét. Ebből következik, hogy a szükséges könyvekkel, a breviáriummal és misekönyvvel minden szerzetesnek rendelkeznie kellett, így ezekből a könyvekből annyinak kellett lenni a kolostorban, ahány szerzetes élt ott.¹⁰ Antifonáriumnak és gradualénak pedig a rendi szabályok szerint mindenhol kellett lennie. Ezek a könyvek tehát szerepelnek a táblázatban is, de maradtak is fenn belőlük kötetek, amelyek külön tételként jelennek meg. Ezen kívül még két olyan eset van, amikor a tételek nem konkrét kötetekre, hanem kikövetkeztetett adatra utalnak. Ezekhez egyik forrásunk a menedékszirti kolostor krónikája, amelybe a 16. század elején jegyezték fel, hogy az első prior, a seitzai származású Konrád hat liturgikus könyvet másolt a kolostor számára, továbbá az ismeretlen krónikás egy másik priorról, Jodocusról is megemlékezik, aki két antifonálén és két gradualén kívül számtalan más egyházi könyvet is másolt a 15. század végén. 1544-ben a menedékszirti barátok a közeli lehnici kolostorba menekültek, és könyveiket is magukkal vitték.¹¹ Ezekben a kötetekben menedékszirti és lehnici tulajdonosbejegyzés is szerepelhet, így a táblázatban két kolostor neve is hozzá van rendelve ezekhez a művekhez.

A másik közvetett adat a lehnici kolostorhoz kötődik. Lehnice első könyveit egy 1352-ben kelt oklevélből ismerjük, melyben Menedékszirt megerősíti azt a könyvadományt, melyet a kolostor alapítására tett. A felsorolt kötetek között a legfontosabb liturgikus könyveket, Szent Ágoston és Nagy Szent Gergely bibliakommentárjait, illetve Hugo de Ripelin de Argentina *Compendium theologiae veritatis* című művét találjuk. A szepesi kolostorokhoz a legközelebbi központ Krakkó volt, az ottani egyetem rektorai kéziratokat adományoztak a kolostornak. Ezt tanúsítja például egy Nagy Szent Gergely művet tartalmazó kézirat tulajdonosbejegyzése is.¹² A kolostor 1563-ig volt a karthauziak birtokában, a könyvállomány azonban a rend megszűnése után is, egészen a 18. század végéig a helyén maradt.

A magyarországi kolostorok közül a legjelentősebb a központi fekvésű Lövdön lehetett. A kolostor fejlettségét és kivételes helyzetét bizonyítja többek között az ún. lövdői Corvinába írt korabeli bejegyzés is. A bejegyzés beszámol arról, hogy Mátyás király 1480-ban a királynéval együtt megszállt a kolostorban, amikor is könyveket adott ajándékba a lövdői szerzeteseknek, illetve pénzt adományozott nekik, hogy önálló könyvtáráruket építhessenek könyvtáruket számára. A középkori Magyarországról nem maradt fent adatunk más ilyen jellegű könyvtáruketépítésről.¹³ Lövdön bi-

10 FODOR, *i. m.*, 50.

11 MADAS, *i. m.*, 60.

12 „Hic liber datus est domui vallis sancti Anthonii prope Lechnicz Carthusiensis ordinis ab egregio doctore Mathia de Cobilino anno domini 1490.” Mathia de Cobilino a Krakkói Egyetem rektora volt. CSAPODI, *i. m.*, 385.

13 CSAPODI Csaba, TÓTH András, VÉRTSEY Miklós, *Magyar könyvtártörténet*, Bp., Gondolat Kiadó, 1987, 80.

zonyíthatóan folyt könyvkötés:¹⁴ a magyar kolostorok között elsőnek az itteni könyvkötészet tevékenységét sikerült rekonstruálni a díszítőelemek alapján. A lövöldi kolostor műhelyéből 12 kötetet ismerünk, amelyek kötése 1478 és 1519 között készült. Ezek közül egyetlen egy kézirat, a többi mind ősnymtatvány. Ma Budapesten az ELTE Egyetemi Könyvtárban és az Országos Széchényi Könyvtárban, illetve Esztergomban, Szombathelyen, Kalocsán és Csíkszeredában őrzik őket.

Tárkány néhány könyvről a melki bencés apátság egyik kötetében talált karthauzi feljegyzés alapján van tudomásunk: a gamingi karthauziak 1432-ben 23 forintért adtak el egy antifonálét, egy graduálét és egy misszálét a tárkányi kolostor perjelének, és ingyen odaadták még az Y 3., 6., 9., 16., D 60. stb. „titulusú” kódexeket is.¹⁵ Ez a jelzet a könyvek könyvtári helyét jelöli, de elméletileg lehetséges lenne belőlük következtetni a kötetek tartalmára is. A könyveket nagyobb könyvtárakban ugyanis tartalmuk szerint csoportosították, és az egyes szakokat az ábécé betűivel látták el. A szakok betűjelét és a kötet polcon belüli sorszámát pedig ráírták a könyvre.¹⁶ Ezeknek a Tárkányra került könyveknek tehát következtethetnénk a tartalmára, ha ismernénk a gamingi könyvtár rendszerét, de sajnos nem rendelkezünk akkori könyvjegyzékükkel. A gamingi könyvtár jelzeteinek feloldásához pedig nem hívhatjuk segítségül más könyvtárak ebből az időszakból fennmaradt tematikus osztályozási rendszerét, hiszen – bár vannak állandónak mondható kategóriák, úgymint a bibliamagyarázatok, skolasztikus teológiai művek, kánonjogi művek stb. – a könyvtárak számozási rendje nem egységes. Az Osztrák Nemzeti Könyvtár azonban őriz tizenegy kéziratot, amelyeken a gamingi könyvtár ilyen típusú jelzete található. Ezek közül a kódexek közül egy kötet esik azonos szakcsoportba a Tárkányra vonatkozó feljegyzés jelzeteivel: ez a gerincén Y 5-ös jelzettel rendelkező, 15. századi kötésben levő kódex Svéd Brigitta *Revelationum libri* és *Regula seu Constitutiones* című műveit tartalmazza. Az aggsbachi karthauzi kolostor 15. század második felében készült könyvtárjegyzékében¹⁷ Svéd Brigitta revelációi egy E 8 jelzetű kötetben szerepelnek,¹⁸ az erfurti kar-

14 A lövöldi kolostor kötéseiről lásd: KOROKNAY Éva, *A lövöldi karthauzi kolostor kötéseiről = Annales Strigonienses: Esztergom Évlapjai: Az Esztergomi Múzeumok Évkönyve* I, Bp., 1960, 25–34.; BEÖTHYNE Kozocsa Ildikó, *Egy magyar karthauzi kolostor könyvkötéseinek szerkezeti vizsgálata*, MKsz 111 (1995), 68–76; Sz. KOROKNAY Éva, *Magyar reneszánsz könyvkötések: Kolostori és polgári műhelyek*, Bp., Akadémiai Kiadó, 1973 (Művészettörténeti Füzetek, 6), 38.; ROZSONDAI Marianne, *Magyar gótikus és reneszánsz könyvkötések = Pannonia Regia: Művészet a Dunántúlon 1000–1541 [Kiállítási katalógus]*, Bp., MNG, 1994, 436–437, IX-15; MUCKENHAUPT Erzsébet, *Lövöldi kötés a csíksomlyói ferences könyvtárba = Emlékkönyv Jakó Zsigmond születésének nyolcvanadik évfordulójára*, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1996, 402–408; ROZSONDAI Marianne, *A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár ősnymtatványainak kötéséről = Fülöp Géza emlékkönyv: Művelődéstörténeti és könyvtártudományi írások*, szerk. BARÁTNÉ HAJDU Ágnes, Bp., ELTE Könyvtártudományi és Informatikai Tanszék, 1999, 159–165; *Mátyás király: Magyarország a reneszánsz hajnalán: Katalógus*, szerk. BIBOR Máté János, Bp., ELTE Egyetemi Könyvtár, 2008, 68.

15 *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs I*, hrsg. von Theodor GOTTLIEB, Wien, Holzhausen, 1915, 3.

16 BIBOR Máté János, *A kéziratok és a nyomtatott könyv = Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei*, Bp., ELTE Egyetemi Könyvtár, 2007, 239.

17 IVÁNKA Endre, *Egy kassai kódex útja a XV. században*, MKsz 63 (1939), 180–183.

18 GOTTLIEB, *i. m.*, 577.

thauzi kolostor 15. század végi könyvtárkatalógusában pedig J 3 jelzettel.¹⁹ Ez utóbbi katalógusban a J-s jelzetű művek között számos egyéb revelációkat tartalmazó mű is szerepel, illetve maga a katalógus is felhívja rá a figyelmet, hogy ebbe a csoportba ilyen jellegű művek tartoznak: „Littera J sub se colligit libros de diversis exemplis et revelacionibus factis quibusdam personis et subordinatur hic sensui historico.” Tehát a könyvtárak osztályozási rendszere még egy szerzetesrenden belül is eltér, ráadásul az aggsbachi és az erfurti karthauzi könyvtárak katalógusaiban nincs is Y-os szakcsoport. A kilenc tárkányi könyvből négynek van az Osztrák Nemzeti Könyvtárban őrzött kódexhez hasonlóan Y-os jelzete, így – ha a gamingi könyvtárban is tartalmuk szerint csoportosították a könyveket – ezekről esetleg elképzelhető, hogy Szent Brigitta művéhez hasonlóan misztikus tartalmúak lehettek.

A magyarországi könyvek adatbázisa – amint korábban említettem – nem csak a *Bibliotheca Hungarica*ban összegyűjtött karthauziakhoz kötődő kötetek adatait foglalja magába. Egyrészt tartalmazza olyan könyvek adatait is, amelyek a kötésük alapján bizonyultak karthauzi eredetűnek, és vagy kimaradtak a *Bibliotheca Hungarica*ból, vagy annak megjelenése után azonosították csak őket; másrészt pedig olyan, a *Bibliotheca Hungarica* által nem ismert művek is belekerültek, amelyekről külföldön megjelent szakirodalomból kaphatunk tájékoztatást. Tizennégy olyan mű van, amely, bár szerepel Imrich Kotvan ősnymtatvány-katalógusában,²⁰ amelyet a Csapodi-féle összeállítás is felhasznál, valamilyen oknál fogva mégis kimaradt a *Bibliotheca Hungarica*ból. Ezek között a magyar katalógusba fel nem vett kötetek között szerepel egy különösen figyelemre méltó tétel: a Robertus Caracciolus *Sermones de timore divinorum iudiciorum* és *Sermo de morte* című prédikációit tartalmazó ősnymtatvány, amelyet 1479-ben nyomtattak Nürnbergben, és lehnici tulajdonosbejegyzést tartalmaz. Robertus Caracciolus a kutatócsoportunk munkájának köszönhetően köthető az *Érdy-kódex*hez: a *De laudibus sanctorum* című munkájáról ugyanis Szép Eszter, Radó Cecília és Rapavi Dóra bizonyította be, hogy forrása volt a Karthauzi Névtelen három prédikációjának. Radó Cecília azt feltételezte,²¹ hogy a *De laudibus sanctorum* a lövöldi Corvinával együtt kerülhetett a Karthauzi Névtelen könyvtárába, ugyanis Caracciolus művének első kiadását a nyomdász 1489-ben Aragóniai Beatrixnek ajánlotta, és minden valószínűség szerint neki is ajándékozott egy példányt. Ezt pedig később Mátyás király a lövöldi Corvinával együtt a lövöldi kolostornak adományozhatta. Ez a feltételezés nem állja meg a helyét, hiszen Mátyás király 1480-ban járt Lövöldön,²² tehát akkor még nem ajándékozhatta oda az 1489-ben kiadott Caracciolus-kötetet. Így azonban, hogy megtudtuk, hogy a lehnici karthauziaknak volt Caracciolus-művet tartalmazó ősnymtatványa, feltételezhetjük, hogy a mű a szokásos kolostorok közötti könyvcserélgetés és kölcsönzés útján érkezett meg Lövöldre. Emellett természetesen az is lehetséges, hogy a lövöldiek maguk vásárolták meg a kötetet.

19 *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Deutschlands und der Schweiz*, II, hrsg. von Paul LEHMANN, München, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1928, 431.

20 Imrich KOTVAN, *Inkunábuly na Slovensku*, Martin, Matica slovenská, 1979.

21 TÓTHNÉ RADÓ Cecília, *Roberto Caracciolo prédikátori működésének magyarországi vonatkozásai = Plaustrum seculi VI.*, 2008. http://sermones.elte.hu/page/369_tan_plaus_rcili.pdf, [2011. 07. 12.].

22 BEÖTHYÉ, *i. m.*, 69.

A már említett *Analecta Carthusiana* című sorozat egyik magyar vonatkozású kötetében²³ feltűnik két olyan kéziratnak a címe, amely a *Bibliotheca Hungaricában* nem szerepel: mindkettő a szepesi karthauzi és kamalduli rendek történetéről szól, és ma a wrocławai Ossolineumban őrzik őket. Ennél jóval több, mindezidáig csupán a külföldi szakirodalom által ismert lehnici provenienciájú műcímet tartalmaz Pancratius J. Gajdos²⁴ cikke, melyet részben feldolgozott egy *Analecta Carthusianában* megjelent tanulmány is.²⁵ Gajdos azokat a műveket gyűjti össze, amelyeket Rákóczi László – aki 1642 és 1665 között a lehnici kolostor tulajdonosa volt – 1651-ben a sebesi (Nižná Šebastová) ferences kolostornak adományozott. Ezeknek egy része szerepel a Kotvanféle katalógusban is, így onnan egy pár bekerült a *Bibliotheca Hungaricába*, de van huszonhét mű, amely csak Gajdos gyűjteményében jelenik meg. Ezek a kötetek ma a szlovákiai Matica slovenskában találhatóak. Nem mindegyik kötetben van meg a karthauzi bejegyzés, de mivel vannak olyan esetek, hogy egy műnek az első és a harmadik kötetében van karthauzi bejegyzés, a másodikban viszont nincs, illetve hogy olyan egyértelműen lehnici eredetű könyvben, mint a karthauzi rendi szabályzat, szintén nincs tulajdonosbejegyzés, Gajdos úgy gondolja, hogy mindegyik Rákóczi adományból származó kötet egykor a karthauziak könyvtárába tartozott. A Sebesre érkezett könyvek között vannak olyanok, amelyekben semmilyen provenienciára utaló jel vagy exlibris sincs, de Szlovákiában való meglétük Gajdos szerint nem magyarázható másként, mint lehnici eredetükkel. Valószínűleg azok a rendbe belépő szerzetesek hozhatták magukkal Lehnice, akik korábban a krakkói egyetem diákjai voltak. Vannak közöttük asztronómiai, asztrológiai, természettudományos, sőt alkímista művek is.²⁶

A seitzi kolostor könyvei között két magyar vonatkozású kötettel is találkozunk: az egyik egy Temesvári Pelbárt *Sermones pomerii quadragesimales* című művét tartalmazó ősnymtatvány, melyet 1499-ben nyomtattak Hagenauban, a másik pedig egy 14. századi, magyar szentek életét is tartalmazó gyűjtőkötet. Temesvári Pelbárt műve széles körben elterjedt volt Magyarországon kívül is, ezért Seitzben való megléte nem vehető a kolostorok közti kapcsolat bizonyítékaként. A magyar szentek legendáinak esetében azonban szoros kapcsolat tételezhető fel a seitzi és a magyar karthauziak között. Szelestei N. László szerint a magyarországi karthauziak küldhették Szent László, Szent István, Szent Imre és Szent Adalbert legendájának szövegét a Seitzben ülésező karthauzi rendi általános káptalanhoz azzal a céllal, hogy ott engedélyezzék ezeknek a magyar szenteknek a Lövöldön való tiszteletét. Ezeket az elküldött szövege-

23 James HOGG, *The Charterhouses of Lethenkov and Lehnitz as seen in the Acta of the Carthusian General Chapter*, 2004 (*Analecta Carthusiana*, 215), 56–115.

24 Pancratius J. GAJDOS, *Book Production and Libraries of the Carthusians in Slovakia*, *Slovak Studies*, 1976, 185–220.

25 Raphael WITKOWSKI, *The two medieval Charterhouses in Zips and their libraries = The Mystical Tradition and the Carthusians*, 1996 (*Analecta Carthusiana*, 130, vol. 10), 45–70.

26 A *Bibliotheca Hungaricából* kimaradt magyarországi eredetű karthauzi kötetek listáját a tanulmány végén közlöm. Gajdos tanulmánya nem tartalmazta az általa összegyűjtött kötetek könyvtári jelzetét, csak annyit ad meg róluk, hogy a Matica slovenskában őrzik őket. A turócszentmártoni könyvtár felkereséséig ezért ezeknél a cikk oldalszámára hivatkozom, illetve megadom a kiadás helyét és idejét.

ket Seitzben megőrizték, és később belekerültek egy Seitzben összeállított sermo- és legendagyűjteménybe.²⁷

Az *Érdy-kódex* főbb forrásai között két olyan mű van, amely szerepel az általam összeállított adatbázisokban is: az egyik a *Legenda aurea*, melynek egy karthauziakhoz kötődő példányát ma Kalocsán őrizik, a másik pedig Vincentius Bellovacensis *Speculum historialéja*, amely a seitzi és a magyar adatbázisban is szerepel. Bellovacensis műve Seitzben egy 1473 körüli, Lehnice pedig egy 1474-es nyomtatványban volt meg a karthauziak könyvtárban. Az *Érdy-kódex* forrásai közül szerepel ugyan Antoninus Florentinus, Robertus Caracciolus és Temesvári Pelbárt neve a ma is meglevő karthauzi könyvek szerzőinek sorában, ám nem azzal a művükkel, amely az *Érdy-kódex* forrása volt.

A magyarországi karthauziak könyveinek számbavételével, illetve egy velük szoros kapcsolatban levő külföldi karthauzi kolostor fennmaradt köteteinek összeírásával olyan adatbázist állítottunk össze, amely segítségével talán közelebb kerültünk ahhoz a könyvtárhoz, amelyhez a Karthauzi Névtelen hozzáférhetett. A két adatbázis tehát segítséget nyújthat a karthauziak műveltségét, kapcsolatrendszerét, forrásfelhasználását feltérképezni szándékozó kutatásokhoz.

JEGYZÉK A BIBLIOTHECA HUNGARICÁBÓL KIMARADT MAGYARORSZÁGI EREDETŰ KARTHAUZI KÖTETEKRŐL

Szerző, cím	Jelzet / Kiadás, forrás
Abraham Avenarius: Opera.	1507 (Velence); Gajdos, 215.
Alkindus et Haphar: De pluviis, imbribus et ventis ac aeris mutatione.	1507 (Velence); Gajdos, 215.
Antoninus Florentinus: Confessionale.	Csíkszeredai Múzeum ferences állománya 98/6588.
Bonaventura: Commentarii in IV libros Sententiarum, Pars III-IV.	1491 (Nürnberg); Gajdos, 201.
Bonaventura: Commentarii in IV libros Sententiarum, Pars I-II.	1491 (Nürnberg); Gajdos, 201.
Bonaventura: Commentarii in IV libros Sententiarum.	1491 (Nürnberg); Gajdos, 202.
Canones penitentiales ex variis sanctorum pontificum decretis collecti.	1521 (Krakkó); Gajdos, 215.
Caracciolus Robertus: Sermones de timore divinorum iudiciorum, Sermo de morte.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 176.
Computus novus totius fere astronomiae fundamentum pulcherrimum continens.	1504 (Velence); Gajdos, 216.

²⁷ SZELESTEI N. László, *A Szent László-legenda szöveggyűjteményéről: (Ismeretlen legendaváltozat)*, MKsz 100 (1984), 174–203.

Szerző, cím	Jelzet / Kiadás, forrás
Dionysius Afer: De situ orbis seu geographia Prisciana aut Fannio Rhennio interprete liber unicus.	1512 (Bécs); Gajdos, 213.
Gerson, Iohannes: Opera, Pars I.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 212 : I.
Gerson, Iohannes: Opera, Pars I-III.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 213 : I.
Gregorius papa IX.: Decretales cum glossa Francisci Moneliensis.	Szombathelyi Egyházmegyei Könyvtár Inc. 13. (VIII. 6.1.)
Guigo: Statuta Ordinis Carthusiensis, Consuetudines Guigonis, Statuta antiqua Ordinis Carthusiensis (1259) [...].	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 60.
Guillelmus Parisiensis (= Guillelmus Alvernus, Episcopus Parisiensis): Opera. Cum Additamento Theodorici Ulserinii.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 60.
Hieronymus Genvilerius: Septem psalorum penitentialium brevis explanatiuncula.	Kiadás: nincs adat; Gajdos, 214.
Historia ordinis Cartusianorum ac Camaldulensium una bonorum ad eos spectantium in comitatu Scepusie[nsi] [sic!].	Biblioteca Ossolineum Ms. 2226/III.
Historia ordinis Cartusianorum ac Camaldulensium una bonorum ad eos spectantium in comitatu Scepusiensi [sic!]. Ab anno post Christum natum 1299.	Biblioteca Ossolineum Ms. 9694/III.
Iacobus de Voragine: Legenda aurea.	Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár In. 319.
Iohannes Bechoffen: Quadruplex missalis expositio: litteralis, allegorica, tropologica et anagogica.	1512 (Basel); Gajdos, 213.
Iohannes de Tambaco: Consolatio theologiae.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 129.
Iohannes de Tambaco: Consolatio theologiae.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 130.
Iohannes Dlugosz: Vita sancti Stanislai et aliae legendae sanctorum Poloniae, Hungariae, Bohemiae, Moraviae, Prussiae et Silesiae patronorum.	1511 (Krakkó); Gajdos, 212.
Iohannes Glogoviensis: Computus chirometralis.	1511 (Krakkó); Gajdos, 215.
Iohannes Glogoviensis: Computus chirometralis.	1507 (Krakkó); Gajdos, 216.
Iohannes Glogoviensis: Introductorium in tractatum sphaerae materialis Iohannis de Sacrobusto.	1506 (Krakkó); Gajdos, 215.
Iohannes Guallensis: Summa collationum, sive Communiloquium.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 63.
Iohannes Iovianus Pontanus: Meteororum liber.	1517 (Bécs); Gajdos, 214.

Szerző, cím	Jelzet / Kiadás, forrás
Iohannes Regiomontanus: Calendarium novum.	1507 (Velence); Gajdos, 216.
Lecturae super arboribus consanguineitatis et affinitatis necnon cognationis spiritualis et legalis.	1512 (Bécs); Gajdos, 214.
Liber moralitatum seu Lumen animae.	1482 (Strassburg); Gajdos, 208.
Michael Scotus: Liber physiognomiae, Pars I.	Kiadás: nincs adat; Gajdos, 214.
Michael Scotus: Liber physiognomiae.	1505 (Velence); Gajdos, 216.
Michael Vratislaviensis: Introductorium astronomicum, de signorum naturis et stellarum proprietatibus.	1507 (Krakkó); Gajdos, 215.
Nicolaus de Lyra: Postilla super Bibliam.	Kiadás: nincs adat; Gajdos, 209.
Nider, Iohannes: Praeceptorium divinae legis, sive Expositio decalogi.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 178.
Petrus de Aliaco: Tractatus super libros meteororum.	1515 (Krakkó); Gajdos, 214.
Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV cum interpretationibus Nicolai de Orbellis.	1507 (Velence); Gajdos, 212.
Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV cum Sancti Bonaventurae commentariis a Johanne Beckenhab emendatis. Tabula, Pars IV.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 221 : IV.
Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV cum Sancti Bonaventurae commentariis a Johanne Beckenhab emendatis. Tabula, Pars I-IV.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 175 : I-II.
Petrus Lombardus: Sententiarum libri IV cum Sancti Bonaventurae commentariis a Johanne Beckenhab emendatis. Tabula, Pars I-IV.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 175 : III-IV.
Plinius Secundus Iunior: Liber illustrium virorum.	1501 (Velence); Gajdos, 214.
Pomponius Mela: Cosmographia sive libri tres de situ orbis.	Kiadás: nincs adat; Gajdos, 213.
Pseudo- Bonaventura: Psalterium b. Mariae.	OSzK Cod. Lat. 99.
Stanislaus Leopitanus: Regulae tredecim iuxta doctrinam Apostoli ad Timotheum tertio capitulo editae.	1512 (Bécs); Gajdos, 214.
Gritsch, Iohannes: Quadragesimale.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 225.
Turrecremata, Iohannes de: Flos theologiae, Questiones evangeliorum tam de tempore quam de sanctis.	Turócszentmárton (Martin). Matica slovenská Inc. B 209.

Carthusian Books of the Fifteenth and Sixteenth Century and the Sources of the *Érdy-codex*

In my paper I relate on two databases that were compiled by me and are available at the website www.sermones.elte.hu. The first one contains data of the books of the carthusian order that were used in Hungary from the the time beginning the order was established in the country until the composition of the *Érdy-codex*. In the second one I have collected information about the books on the carthusian cloister of Seitz, which had a significant influence on the Hungarian carthusian cloisters. I summarize in a few words what we know about the libraries of Menedékszirt, Lehnic and Lövöld, and I try to draw a conclusion about a few unknown books in the library of Tárkány. In my database including the carthusian books of Hungary I have registered some data that has not been noticed by the Hungarian scientific literature until now: one of them is an incunabulum of Robertus Caracciolus, whose *De laudibus sanctorum* was a source for the *Érdy-codex*. Finally I make mention of two volumes with Hungarian connections, that were in the carthusian library of Seitz, and I underline two works from the databases, that were used by the Karthauzi Névtelen to compile the *Érdy-codex*. At the end of the paper I disclose the list of the works that were left out from the *Bibliotheca Hungarica*, the catalogue in which the authors tried to collect the titles of the codices and incunables that were present in Hungary until the year 1526.